

СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.63.0.6317>

УДК 331.543

JEL A20; I20; H41; O15

ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Маріанна Кічурчак, Ірина Паславська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
79008, м. Львів, просп. Свободи, 18,*

e-mail: Marianna.Kichurchak@lnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1927-5704>

e-mail: Iryna.Paslavska@lnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3955-5751>

Анотація. Метою статті є визначення головних закономірностей і особливостей розвитку освітніх програм (ОП) українських закладів вищої освіти (ЗВО) в контексті реалізації принципів стратегії смарт-спеціалізації (ССС) і формування низки наукових рекомендацій з удосконалення ОП. Використано наукові методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу, порівняння. Визначено головні закономірності розвитку ОП у ЗВО України: активізація взаємодії та розвиток співпраці між місцевою/регіональною владою, бізнесом, наукою та освітою. Обґрунтовано чинники поліпшення якості ОП у ЗВО такі як взаємодія із інноваційними кластерами, врахування головних принципів смарт-спеціалізації та впровадження елементів суспільно орієнтованого навчання. Розроблено структурно-логічну схему розвитку ОП для ЗВО в контексті СССР, в якій взято до уваги взаємодію центральних і місцевих/регіональних органів влади, ЗВО та його ОП, регіональних інноваційних кластерів.

Ключові слова: освітня програма, смарт-спеціалізація, місія закладів вищої освіти, суспільно-орієнтоване навчання, кластери.

Постановка проблеми. Одним з важливих напрямів поліпшення інтелектуального та людського капіталу в національній економіці є підготовка фахівців за різними освітніми програмами. У такий спосіб можна досягнути прогресивних змін в структурі економіки країни, підвищити її конкурентоспроможність, примножити її національне багатство і забезпечити всебічний розвиток її громадян. Згідно із міжнародним досвідом інвестування в людський капітал, підґрунтям якого є освітня компонента, розглядається

як один з дієвих інструментів забезпечення нової якості економічного зростання у довгостроковому періоді. З огляду на це головною передумовою нагромадження інтелектуального і людського капіталу в Україні є реалізація широкомасштабної довгострокової стратегії модернізації всієї системи вищої освіти, наближення її якості до освітніх стандартів ЄС, потреб внутрішнього розвитку держави та суспільства, вимог ринкової економіки [1]. Виникає потреба у специфікації основних чинників удосконалення ОП українськими ЗВО з урахуванням такого інструменту інноваційного регіонального розвитку країн ЄС, як ССС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування наукових підходів до розкриття головних теоретико-методологічних і прикладних засад поліпшення якості ОП ЗВО має дискусійний характер. Зокрема, визначено місце і роль освіти у формуванні та нагромадженні людського капіталу в національній економіці [1]. З використанням кластерного та факторного аналізів ученими визначено головні вектори просування економічних освітніх послуг в Україні для забезпечення лояльності їх споживачів і конкурентоспроможності ЗВО [2]. Науковцями структуровано вплив міжнародної практики на розвиток практичних навичок і компетенцій студентів-економістів та чинники рівня задоволеності міжнародних компаній [3]. На підставі порівняльного аналізу особливостей управління освітніми системами західного та східного цивілізаційних вимірів дослідниками визначено головні чинники соціокультурної та економічної трансформації вищої освіти та поліпшення її якості [4]. З позиції системного підходу О. Гринькевич класифіковано чинники трансформації та конкурентоспроможності національних систем вищої освіти та сформовано наукові рекомендації з поліпшення якості освітніх програм [5]. В контексті реформування системи вищої освіти України ученими детерміновано особливості впровадження проектно-орієнтованого навчання та види фахових компетенцій, отриманих студентами [6]. Просторову оцінку освітніх суспільних благ в контексті сталого розвитку здійснено у [7; 8]. Науковцями систематизовано групи зовнішніх і внутрішніх ризиків освітньої діяльності та обґрунтовано доцільність модернізації системи підготовки студентів ЗВО на підставі використання нових технологій і методів навчання [9]. За допомогою методів кількісного аналізу специфіковано функції ЗВО країн ЄС як інститутів із розповсюдження знань і підвищення ефективності соціальної взаємодії у ССС [10]. Науковцями детерміновано існування позитивних мультиплікативних соціально-економічних ефектів від участі ЗВО у регіональних інноваційних системах країн Центральної та Східної Європи на засадах ССС [11]. Ученими структуровано особливості використання ССС у країнах ЄС та головні функції, які виконують ЗВО у цій стратегії [12; 13]. Незважаючи на високу науково-методологічну цінність проведених досліджень залишається не розкритою частина загальної проблеми, що стосується ідентифікації головних чинників поліпшення якості ОП ЗВО в Україні з урахуванням ССС.

Метою статті є визначення основних закономірностей і особливостей розвитку ОП українських ЗВО в контексті реалізації принципів ССС і формування низки наукових рекомендацій з удосконалення ОП. Це передбачає з'ясування головних передумов співпраці ЗВО і регіональних інституцій на засадах ССС, визначення головних переваг

ЗВО від участі у кластерах регіонального розвитку та окреслення перспективних напрямів реалізації «третьої місії» з огляду врахування її в ОП.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні близько 79 % молодого населення здобувають вищу освіту, а у світових рейтингах наша країна посідає 10–12 місце за ступенем охоплення громадян вищою освітою [14], проте це слабо впливає на темпи економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Наявний інтелектуальний і людський капітал не використовується повною мірою українським суспільством та економікою. Згідно світових рейтингів вітчизняну систему вищої освіти оцінено як таку, що є задовільною. У 2018 р. за оцінкою QS Higher Education System Strength Rankings, який визначає країни із найсильнішими в світі системами вищої освіти, з 50 досліджуваних країн Україна посіла 44-те місце (23,7 балів зі 100) [15]. Відзначимо, що позиція нашої країни поліпшилась, якщо порівнювати з результатами рейтингування за 2016 р., – 45 місце (16,6 балів зі 100) [16]. Це свідчить про те, що ЗВО активно розвиваються, результатом чого є підвищення їхніх рейтингів у світовій освітній системі. Згідно з Times Higher Education World University Ranking у 2022 р. серед 1500 кращих університетів світу року представлено 10 українських університетів, польських – 23 [17]. За оцінкою QS World University Rankings (британське агентство QS Quacquarelli Symonds) у 2022 р. 8 українських університетів увійшли до переліку найкращих закладів вищої освіти у світі [18].

З огляду на це важливим стратегічним завданням з досягнення прогресивних змін в національній економіці України на засадах інноваційності є розвиток системи вищої освіти. Одним із перспективних напрямів стимулювання економічного та соціального розвитку, розв'язання гострих екологічних проблем на національному і регіональному рівнях є впровадження CCC (smart specialisation strategy – SSS). Поява концепції CCC припадає на 2008–2009 рр., її популяризації в країнах ЄС сприяло ухвалення Європарламентом і Радою ЄС положення №1303/2013 [19], що зробило розроблення CCC обов'язковою умовою для економік тих країн, які хотіли отримати із структурних фондів ЄС кошти на дослідження та інновації. Метою впровадження CCC є сприяння регіональній економічній трансформації та включення розумної спеціалізації в регіональну політику ЄС для здійснення інвестицій в сферу наукових досліджень та інновацій. У довгостроковому періоді концепція CCC стала в країнах ЄС потужним інструментом стимулювання економічного зростання у регіонах на основі інновацій.

Результати застосування CCC в регіонах країн ЄС засвідчили те, що розумну спеціалізацію можна розвивати через формування відповідної методології і поза межами її застосування виключно в регіональній політиці ЄС. Інтерес до даного підходу зростає як у науковій сфері, так і в царині формування та ухвалення політичних рішень, зокрема тих, які визначають інноваційну та промислову політики. Згідно з цим CCC у країнах ЄС застосовують як вирішальний чинник стимулювання соціально-економічних перетворень для досягнення розумного, стійкого та інклюзивного зростання [12]. Серед головних ефектів є підвищення інноваційної та інвестиційної привабливості відповідних регіонів, формування економічних, соціальних та екологічних вигід для їхніх жителів. Застосування CCC для регіонального розвитку має багатовекторний

характер, бо ґрунтується на знаннях, створенні конкурентних переваг, підтримці інновацій, стимулюванні інвестицій, співпраці з різними стейкхолдерами та використанні ефективних систем моніторингу та оцінки. Одним з вагомих результатів впровадження ССС є формування чотиривимірної спіралі партнерства між владою, бізнесом, наукою і громадськістю [20].

Реалізація таких ключових процесів регіонального розвитку в межах ССС як наукові дослідження, інновації, інвестиції та економічний розвиток залежать від стану системи вищої освіти, активності та якості науково-дослідних робіт, інституційної підтримки, активності підприємців та громад. Соціальні, економічні та екологічні зміни є надзвичайно стрімкими та динамічними, що формує високі вимоги до рівня освіти та здобутих професійних компетенцій. З цієї позиції діяльність ЗВО спрямована на досягнення таких трьох місій, як-от освітня, наукова та забезпечення суспільного розвитку. Досягнення останньої є неможливим без реалізації перших двох. Значною мірою якість та масштаб впливу ЗВО на соціальний розвиток визначається якістю ОП та наукових досліджень. Місії ЗВО перебувають у тісному взаємозв'язку і третя місія є природнім та необхідним способом розвитку закладу вищої освіти в сучасній системі освіти.

Для досягнення третьої місії ЗВО повинні інтегрувати локальні, регіональні та суспільні потреби до наукових досліджень та ОП, залучати представників бізнесу та територіальної громади у розвиток освітнього процесу. Згідно з принципами ССС взаємодія ЗВО, бізнесу та влади повинна відбуватися шляхом створення регіональних кластерів. Кластер – це галузеве, територіальне та добровільне об'єднання організацій, які тісно співпрацюють між собою, а також з іншими суб'єктами в ланцюжку створення цінності з метою підвищення конкурентоздатності власної продукції, її експорту й сприяння економічному розвитку регіону [21]. Об'єднання ЗВО та науково-дослідних інституцій (НДІ) з фірмами та органами влади у кластери є ефективним способом створення інтелектуального та наукового потенціалу та перетворення його в успішні нові комерційні продукти та послуги. Кластери характеризуються близькістю розташування підприємств-виробників, постачальників послуг, освітніх та НДІ, фінансових установ, інших приватних і державних закладів, які пов'язані через зв'язки різних типів.

Українські університети могли б стати активними учасниками та генераторами створення інноваційних кластерів у регіонах, долучитися до розвитку існуючих та заснування нових аналітичних центрів, комунікаційних платформ, центрів трансферу технологій, формування баз даних вітчизняних науково-технічних винаходів, навчально-просвітницького середовища для населення регіону, бізнес-інкубаторів для Start-Up компаній, консультаційної підтримки тощо. Така діяльність дасть змогу ЗВО отримати сталі зв'язки з бізнесом та органами влади з урахуванням проточної соціально-економічної ситуації та вирішувати актуальні соціальні, економічні, екологічні проблеми. Додатково ЗВО та НДІ отримають платформи, на яких здійснюватиметься:

- взаємна передача знань між бізнесом та університетами;
- розвиток дуальної освіти;
- розвиток підприємницьких навичок студентів;

- можливість проведення міждисциплінарних наукових досліджень;
- залучення здобувачів вищої освіти до наукових досліджень;
- імплементація результатів наукових досліджень у практику;
- комерційне використання досліджень;
- залучення інвестицій.

Така активність ЗВО у сфері кластерних ініціатив сприятиме формуванню в їх внутрішньому середовищі нових можливостей для розвитку не лише для ЗВО, а для окремих ОП через:

- налагодження тісної комунікації із бізнесом, освітніми та НДІ установами регіону та світу, органами влади, представниками громадськості;
- можливість покращення практичної підготовки здобувачів вищої освіти шляхом укладення угод щодо стажування та проходження практики на підприємствах-партнерах;
- створення академічного середовища між державним та приватним секторами регіону;
- функціонування постійно діючих консультаційних органів, таких як асоціації випускників, консультативні ради при формуванні та розвитку ОП та ін.;
- створення умов для академічної мобільності учасників освітнього процесу;
- наближення змісту ОП до потреб ринку праці;
- зростання практичної запотребованості наукових досліджень;
- розвиток матеріально-технічної бази;
- розвиток культури та формування публічного простору.

З погляду досягнення освітньої місії ЗВО та згідно з принципами ССС процес підготовки здобувачів вищої освіти відповідного рівня повинен брати до уваги такі чинники:

- фокус на природничих спеціальностях, які є основою інноваційного розвитку економіки на регіональному і національному рівнях;
- розвиток ОП і дослідницьких портфоліо згідно з визначеними пріоритетами розвитку регіонів;
- більша увага на прикладних дослідженнях і формування горизонтальних вмінь серед випускників [13; 22];
- розширене розуміння інновацій;
- комунікація та трансфер технологій;
- активізація участі в регіональному управлінні, підґрунтям чого є різні моделі залучення ЗВО до процесів ухвалення управлінських рішень;
- активний моніторинг на різних рівнях.

Таблиця 1

ТОП-10 найпопулярніших спеціальностей 2021 р.

Спеціальність	Кількість поданих заяв абітурієнтів
035 Філологія	76505
081 Право	68124
122 Комп'ютерні науки	65191
073 Менеджмент	62495
014 Середня освіта	44274
121 Інженерія програмного забезпечення	43693
061 Журналістика	43338
053 Психологія	39710
051 Економіка	37568
075 Маркетинг	36146

Джерело: [23].

В останні десятиріччя в Україні серед пріоритетів здобувачів вищої освіти є спеціальності гуманітарного спрямування, в той час як природничі не є популярними (табл. 1). Згідно з цими даними абітурієнти подавали заяви головню на гуманітарні спеціальності, дві із десяти стосуються комп'ютерних наук, немає жодної спеціальності з природничого, інженерного, технологічного напрямків, що становить основу розвитку реального сектора економіки України. З огляду на це особливу роль відіграють ЗВО у розробленні методів заохочення вступу абітурієнтів на природничі спеціальності. Звичайно такі впливи повинні здійснюватися спільно з політикою держави в освітній сфері та підтримкою регіональної влади. Розробка таких мотиваційних заходів спільно з учасниками кластерів регіонального розвитку буде краще мотивувати абітурієнтів, бо вони матимуть можливість оцінити перспективи працевлаштування, професійного розвитку та тенденції розвитку галузі.

Для гарантів і групи забезпечення ОП доцільно відстежувати головні стратегічні цілі, пріоритети, напрями і завдання соціально-економічного розвитку регіону для внесення змін у:

- ОП підготовки здобувачів вищої освіти (ЗдВО) відповідного рівня в частині уточнення спеціальних (фахових) компетентностей і програмних результатів навчання;
- навчальні плани підготовки ЗдВО відповідного рівня у частині запровадження нових навчальних дисциплін і/або уточнення назв вже існуючих;
- силабуси навчальних дисциплін у частині врахування сучасних наукових досягнень і трендів соціального, економічного розвитку та екологічної ситуації в регіоні.

В частині переосмислення «третьої місії» ЗВО гарантам і групі забезпечення ОП відповідного кваліфікаційного рівня доцільно запроваджувати у навчальний процес елементи суспільно орієнтованого навчання для розвитку в ЗдВО соціальних і громадянських компетентностей. В ОП впровадження елементів такого навчання можливе для окремих навчальних дисциплін:

- академічна складова (силабус навчальної дисципліни в частині результатів навчання: формування системи знань, вмінь, навичок, компетентностей і досвіду ЗдВО);
- соціальна складова (проект, спрямований на вирішення конкретних потреб і проблем громади на основі професійних знань і наукових підходів за навчальною дисципліною);
- складову солідарності з громадою (ЗдВО і представники громади залучені у реалізацію проекту від етапу планування до етапу оцінювання).

Удосконалення ОП через використання елементів суспільно орієнтованого навчання сприятиме:

- для ЗдВО: професійне вдосконалення; розуміння взаємозв'язку між академічними знаннями і практичними вміннями; формування відповідальності та здатності впливати на зміни у суспільстві; напрацювання соціальних зв'язків із громадою та бізнес середовищем;
- для територіальної громади і бізнесу: досягнення позитивних локальних змін через інклюзію головних стейкхолдерів; цільова взаємодія з потенційними роботодавцями та відбір працівників;
- для викладачів: вихід за академічні рамки, поглиблення взаємодії з бізнесом і територіальною громадою.

Удосконалення ОП передбачає врахування такої компоненти, як науково-дослідна діяльність ЗВО, підґрунтям якої є розвиток тісної співпраці із національними та зарубіжними науковими інституціями. У науковій сфері в Україні сформувалася низка негативних тенденцій, які мінімізують роль науки та інновацій як важливих чинників досягнення прогресивних зрушень на національному та регіональному рівнях. З одного боку в нашій країні визнають важливість розвитку науки та підтримки наукової діяльності для поліпшення соціально-економічного розвитку країни та вирішення гострих екологічних проблем, з іншого боку заходи економічної політики є головно формальними та не сприяють виконанню відповідних завдань.

Залучення НДІ до співпраці із ЗВО, бізнесом, різноманітними вітчизняними і міжнародними організаціями через формування інноваційних кластерів на регіональному рівні дасть змогу науковцям залучити інвестицій на здійснення науково-дослідних робіт та удосконалити механізми комерціалізації їх наукових результатів. ЗВО матимуть змогу поліпшити якість своїх ОП через розвиток співпраці у сфері науки та якісну підготовку наукових кадрів. На нашу думку, НДІ отримують такі нові можливості:

- взаємна передача знань;
- отримання матеріальної бази для проведення наукових досліджень;
- розвиток підприємницьких навичок;
- залучення здобувачів вищої освіти до наукових досліджень;
- комерційне використання досліджень;
- залучення інвестицій.

З позиції створення інноваційних кластерів та імплементації ССС можна запропонувати таку модель удосконалення ОП для ЗВО в економіці України (рис. 1).



Рис. 1. Структурно-логічна схема розвитку освітніх програм для ЗВО в контексті стратегії смарт-спеціалізації

Джерело: авторська розробка.

Згідно з нею важливим є врахування діючих стратегій соціального та економічного розвитку країни, які визначають вектор змін на національному і регіональному/місцевому рівнях. Для ЗВО важливо тісно співпрацювати з регіональними/місцевими органами влади для визначення потреб у майбутніх фахівцях і залучення студентів до економічної, соціальної, екологічної діяльності з огляду на цілі і завдання ОП. Важливим є інтеграція ОП до інноваційного кластеру регіону з урахуванням елементів суспільно орієнтованого навчання та ССС. У цей процес мають бути включені не лише гарант і група забезпечення ОП, а й усі інші учасники освітнього процесу. У межах інноваційного кластеру регіону передбачено створення наукового, дослідницького і технологічного парків, засновниками яких є, відповідно, ЗВО, НДІ та бізнес. На регіональному рівні їхня синергія сприятиме зміцненню кадрового потенціалу, підвищенню конкурентоспроможності продукції, поліпшенню рівня та умов життя, урізноманітненню підприємницької діяльності та вирішенню гострих екологічних проблем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, одним з важливих чинників підвищення ефективності національної економіки є поліпшення якості людського капіталу, в основі чого є формування ЗВО конкурентоспроможних ОП на засадах ССС та впровадження елементів суспільно-орієнтованого навчання. Визначено, що до головних закономірностей розвитку ОП українських ЗВО доцільно зарахувати активізацію взаємодії та розвиток співпраці між місцевою/регіональною владою, бізнесом, наукою та освітою. Важливими чинниками поліпшення якості ОП у ЗВО є орієнтація на формування і розвиток інноваційних кластерів, врахуванням на регіональному рівні головних принципів смарт-спеціалізації та впровадження елементів суспільно орієнтованого навчання. З огляду на це запропоновано структурно-логічну схему розвитку ОП для ЗВО в контексті ССС, в якій взято до уваги особливості взаємодії центральних і місцевих/регіональних органів влади, ЗВО та його ОП, функціонування регіональних інноваційних кластерів та формування на цій основі різних видів парків. Через те, що соціально-економічні системи розвиваються на основі впровадження інноваційних технологій, урбанізації та міграції людського капіталу, зменшення податкового навантаження, зростання конкуренції за економічні, успішними та ефективними будуть ОП ЗВО, які використовують сучасні управлінські інструменти та формують креативні підходи співпраці з їх головними стейкхолдерами. У цьому процесі важливо налагодити ефективні комунікації з усіма учасниками освітнього процесу для спільного вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем на регіональному рівні. З позиції ССС одним з головних інструментів є створення інноваційних кластерів, які об'єднують зусилля влади, бізнесу, освіти і науки.

Участь ЗВО у таких інноваційних кластерах дасть змогу їм отримати нові стимули та можливості для досягнення таких головних місій, як-от освітній, науковий і суспільний розвиток. Тісна комунікація з учасниками процесів розвитку інновацій у регіонах сприятиме модернізації та удосконаленню структури та якості ОП, адаптації їх до сучасних вимог ринку. ЗВО та НДІ зможуть стати основою інноваційного розвитку бізнесу, людського капіталу, громад регіону, покращення інфраструктури та залучення

інвестицій. Перспективи подальших досліджень пов'язані із розкриттям головних напрямів поліпшення фінансування ОП у ЗВО України.

P.S: Цю статтю писали до 24 лютого 2022 року. Новий етап військової агресії Росії проти України поставив перед нашим суспільством нові виклики. Застосування інноваційних кластерів та ССС регіонів повинно стати основою відродження та розвитку України вже у дуже близькому майбутньому. Україна знаходиться в особливих умовах, єднання всіх представників влади, бізнесу, науки та освіти, міжнародних організацій повинні створити нові унікальні умови стрімкого відродження нашої країни.

Список використаних джерел

1. Сіверська Л.Б. Роль освіти у формування і розвитку людського капіталу *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць*. 2007. Випуск 17.5. С. 230–235.
2. Lysytsia N., Prytychenko T., Gron O. Vectors of promotion of economic educational services in Ukraine. *Economic Annals-XXI*. 2017. Vol. 165. № 5–6. P. 138–142. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V165-28>.
3. Berková K., Krpálek P., Krpálková Krelová, K. Future economic professionals: development of practical skills and competencies in higher education from the point of view of international employers. *Economic Annals-XXI*. 2019. Vol. 176. № 3–4. P. 91–98. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V176-09>.
4. Marchenko O., Sydorenko N. Higher education in the globalized world: modern trends in management, funding and quality assurance. *Economic Annals-XXI*. 2019. Vol. 179. № 9–10. P. 53–65. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V179-05>.
5. Гринькевич О. Глобальні чинники трансформації та конкурентоспроможності національних систем вищої освіти у XXI ст. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 3 (11). С. 13–20.
6. Проць-Гнилякевич І., Ільків Н. Проектно-орієнтоване навчання як метод практичної підготовки студентів у вищій школі. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2016. Випуск 53. С. 381–385.
7. Кічурчак М. Оцінка диференціації освітніх суспільних благ в умовах формування соціального капіталу і сталого розвитку економіки України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2019. № 12 (40). С. 75–79. doi: [10.25264/2311-5149-2019-12\(40\)-75-79](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2019-12(40)-75-79).
8. Кічурчак М. Оцінювання соціального капіталу в контексті розвитку інфраструктури освітніх суспільних благ в економіці України. *Економічний форум*. 2019. № 3. С. 197–209. doi: <https://doi.org/10.36910/6765-2308-8559-2019-3-32>.
9. Каленюк І.С., Куклін О.В., Ямковий В.А. Сучасні ризики розвитку вищої освіти в Україні. *Економіка України*. 2015. № 2. С. 70–83.
10. Kangas R., Aarrevaara T. Higher Education Institutions as Knowledge Brokers in Smart Specialisation. *Sustainability*. 2020. Vol. 12. 3044. doi: [10.3390/su12073044](https://doi.org/10.3390/su12073044).
11. Vallance P, Blažek J, Edwards J, Květoň V. Smart specialisation in regions with less-developed research and innovation systems: A changing role for universities? *Environment and Planning C: Politics and Space*. 2018. Vol. 36. № 2. P. 219–238. doi: [10.1177/2399654417705137](https://doi.org/10.1177/2399654417705137).
12. Implementing Smart Specialisation Strategies: A Handbook / Editor (s), Perianez Forte, I., Marinelli, E., Foray, D., Edwards, J., Pertoldi, M., Morgan, K., Mieszkowski, K., Gomez Prieto, J., Nauwelaers, C., Rakhmatullin, R., Stanionyte, L., Mariussen, Å., Gianelle, C.,

- Kleibrink, A. and Doussineau, M. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2016. doi: 10.2791/610394.
13. Woolford, J.L., Boden, M. (eds.) (2021). Higher Education for Smart Specialisation: a Handbook, EUR 30733 EN. Publications Office of the European Union, Luxembourg. doi:10.2760/118876, JRC125293.
 14. Ковтунець В. 79 % українців отримують вищу освіту. *Вища освіта в Україні*. 2017, 26 липня. URL: <https://osvita.ua/vnz/56653/> (дата звернення: 15.01.2022).
 15. QS Higher Education System Strength Rankings (HESS) 2018. URL: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018> (дата звернення: 31.01.2022).
 16. QS Higher Education System Strength Rankings (HESS) 2016. URL: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2016> (дата звернення: 31.01.2022).
 17. World University Rankings 2022. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats (дата звернення: 07.02.2022).
 18. Higher Education Report. QS World University Rankings, 2022. 116 p. URL: https://info.qs.com/rs/335-VIN-535/images/QS_World_University_Rankings_2022.pdf (дата звернення: 09.02.2022).
 19. Регламент Європейського парламенту і ради (ЄС) № 1303/2013 від 17 грудня 2013 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-13032013.pdf> (дата звернення: 17.01.2022).
 20. SMART-спеціалізація для стратегій регіонального розвитку в Україні: офіційний сайт. URL: <http://ufuti.pro/strategies/339-smartspetsializatsiia-dlia-stratehii-rehionalnoho-rozvytku-v-ukraini.html> (дата звернення: 02.02.2022).
 21. Національна програма кластерного розвитку до 2027 року. URL: <https://mautic.aprau.org.ua/asset/166:proekt-nacprogrami-klasterного-rozvytku-do-2025-v1pdf> (дата звернення: 01.02.2022).
 22. Education and Skills for S3. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/education-skills-s3> (дата звернення: 01.02.2022).
 23. Вступна кампанія 2021 року: попередні підсумки. К., 2021. 17 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/08/17/VSTUP.KAMP.2021-poperedni.pidsumky.17.08.pdf> (дата звернення: 26.12.2021).

References

1. Siverska, L.B. (2007). The role of education in the formation and development of human capital. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine: collection of scientific and technical works*, 17.5, 230–235 [in Ukrainian].
2. Lysytsia, N., Prytychenko, T., & Gron, O. (2017). Vectors of promotion of economic educational services in Ukraine. *Economic Annals-XXI*, 165 (5–6), 138–142. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V165-28>.
3. Berková, K., Krpálek, P., & Krpálková Krelová, K. (2019). Future economic professionals: development of practical skills and competencies in higher education from the point of view of international employers. *Economic Annals-XXI*, 176 (3–4), 91–98. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V176-09>.
4. Marchenko, O., & Sydorenko, N. (2019). Higher education in the globalized world: modern trends in management, funding and quality assurance. *Economic Annals-XXI*, 179 (9–10), 53–65. doi: <https://doi.org/10.21003/ea.V179-05>.
5. Hrynkevych, O. (2017). Global Factors of Transformation and Competitiveness of National

- Higher Education Systems in the 21st Century. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 3 (11), 13–20 [in Ukrainian].
6. Hnylyakevych-Prots, I., & Ilkiv, N. (2016). Project-oriented education as a method of students' practical training in a higher school. *Visnyk of the Lviv University, Series Economics*, 53, 381–385 [in Ukrainian].
 7. Kichurchak, M. (2019). Estimation of educational public goods differentiation due to social capital formation and sustainable development of Ukraine's economy. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, «Economics» series*, 12 (40), 75–79. doi: 10.25264/2311-5149-2019-12(40)-75-79 [in Ukrainian].
 8. Kichurchak, M. (2019). Social capital evaluation in context of educational public goods infrastructure development in Ukrainian economy. *Economic Forum*, 1 (3), 197–208. doi: <https://doi.org/10.36910/6765-2308-8559-2019-3-32> [in Ukrainian].
 9. Kalenyuk, I.S., Kuklin, O.V., & Yamkovyj, V.A. (2015). Modern risks of the development of higher education in Ukraine. *Economy of Ukraine*, 2, 70–83 [in Ukrainian].
 10. Kangas, R., & Aarrevaara, T. (2020). Higher Education Institutions as Knowledge Brokers in Smart Specialisation. *Sustainability*, 2020, 12, 3044. doi: 10.3390/su12073044.
 11. Vallance, P, Blažek, J, Edwards, J, & Květoň, V. (2018). Smart specialisation in regions with less-developed research and innovation systems: A changing role for universities? *Environment and Planning C: Politics and Space*, 36 (2), 219–238. doi:10.1177/2399654417705137.
 12. Perianez Forte, I., Marinelli, E., & others (eds). (2016) *Implementing Smart Specialisation Strategies: A Handbook*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2016. doi: 10.2791/610394.
 13. Woolford, J.L., Boden, M. (eds.) (2021). *Higher Education for Smart Specialisation: a Handbook*, EUR 30733 EN. Publications Office of the European Union, Luxembourg. doi:10.2760/118876, JRC125293.
 14. Kovtunets, V. (2017). 79 % of Ukrainians receive higher education. *Higher education in Ukraine*, July 26. URL: <https://osvita.ua/vnz/56653/> (last accessed 15.01.2022).
 15. QS Higher Education System Strength Rankings (HESS) 2018. (2018). URL: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2018> (last accessed 31.01.2022).
 16. QS Higher Education System Strength Rankings (HESS) 2016. (2016). URL: <https://www.topuniversities.com/system-strength-rankings/2016> (last accessed 31.01.2022).
 17. World University Rankings 2022. (2022). URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2022/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats (last accessed 07.02.2022).
 18. Higher Education Report. (2022). *QS World University Rankings*, 116. URL: https://info.qs.com/rs/335-VIN-535/images/QS_World_University_Rankings_2022.pdf (last accessed 09.02.2022).
 19. Regulation (EC) of the European Parliament and the Council, No 1303/2013, 17 December 2013. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-13032013.pdf> (last accessed 17.01.2022).
 20. SMART-specialization for regional development strategies in Ukraine: official website. URL: <http://ufuti.pro/strategies/339-smartspetsializatsiia-dlia-stratehii-rehionalnoho-rozvytku-v-ukraini.html> (last accessed 02.02.2022).
 21. National Cluster Development Program until 2027. URL: <https://mautic.appau.org.ua/asset/166:proekt-nacprogrami-klasternogo-rozvitku-do-2025-v1pdf> (last accessed 01.02.2022).
 22. Education and Skills for S3. (2022). URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/education-skills-s3> (last accessed 01.02.2022).

23. The admission campaign in 2021: preliminary results. (2021). Kyiv. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/08/17/VSTUP.KAMP.2021-poperedni.pidsumky.17.08.pdf> (last accessed 26.12.2021).

EDUCATIONAL PROGRAMMES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF THE SMART SPECIALIZATION STRATEGY

Marianna Kichurchak, Iryna Paslavska

*Ivan Franko National University of Lviv,
18 Svobody Ave., Lviv, 79008,*

e-mail: Marianna.Kichurchak@lnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1927-5704>

e-mail: Iryna.Paslavska@lnu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3955-5751>

Abstract. The purpose of the article is to determine the major regularities and peculiarities of the educational programmes (EP) development in Ukrainian higher education institutions (HEIs) in the context of the implementation of the principles of smart specialization strategy (SSS) and the formation of a number of scientific recommendations for improving the EP. Scientific methods of induction and deduction, analysis and synthesis, comparison have been used. The key regularities of the EP development in Ukrainian HEIs such as activation of interaction and development of cooperation between local/regional authorities, business, science and education are determined. The factors of improving the quality of EP in HEIs have been substantiated, such as interaction with regional innovative clusters, taking into account the main principles of the SSS and the introduction of elements of socially oriented training. The structural and logical framework for the development of EP for HEIs in the context of the SSS has been worked out, which takes into account the collaboration between central and local/regional authorities, HEIs and its EP, and regional innovation clusters. It is substantiated that the development of innovative clusters in the Ukrainian regions based on the formation of scientific, research and technological parks will contribute to the successful development of HEIs in view of the formation of creative approaches to their cooperation with the main stakeholders. From the point of view of the SSS, it is determined that in this process it is important to establish effective communications with all participants in the educational process in order to jointly solve social, economic and environmental problems at the regional level. It has been found out that the participation of HEIs in regional innovation clusters will allow them to receive new incentives and opportunities to achieve such major missions as educational, scientific and social development. The system of interrelations between the participants of such a cluster has been outlined, which will contribute to the modernization of the structure and quality of the EP, their adaptation to modern market requirements, the transformation of HEIs and research institutes into factors of innovative business development, accumulation of human capital and attraction of investments.

Key words: an education programme, smart specialization, a mission of higher education institutions, a socially oriented training, clusters.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2022

Прийнята до друку 02.02.2023